

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma

A Research on the Self-Efficiency Perceptions of the Students of the Faculty of Theology about Religious Oratory

Recep Uçar

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Inonu University, Faculty of Theology, Department of Religious Education
Malatya, Turkey
recep.ucar@inonu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0003-0520-577X>

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Mustafa Bozkurt

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Inonu University, Faculty of Theology, Department of Kalam
Malatya, Turkey
mustafa.bozkurt@inonu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-1615-4907>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 13.10.2021

Accepted / Kabul Tarihi: 27.12.2021

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2021

DOI: 10.33420/marife.1001594

Cite as / Atıf: Uçar, Recep - Bozkurt, Mustafa. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma". *Marife* 21/2 (2021): 1109-1121.
<https://doi.org/10.33420/marife.1001594>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslar arası Lisansı altında lisanslanmıştır."

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma

Özet

Yüksek din öğretimi kurumlarının temel amaçlarından biri de halka yönelik din hizmetlerinin ifasını gerçekleştirecek ve hem yaygın hem de örgün din eğitimi faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütebilecek nitelikte din görevlisi ve din eğitimi öğretmeni yetiştirmektir. Hangi görevi ifa ederse etsin ilahiyat eğitimi almış bir eğitimcinin hedef kitleye dini mesajları ulaştırabilmesi büyük oranda onun iletişim becerilerinin iyi olmasına bağlıdır. Zira o, farklı ortamlarda çoğunlukla çeşitli özelliklere sahip topluluklara hitap ederken, dini mesajların alıcı olan kitleler tarafından en iyi şekilde alınması ve kavranmasını hedeflemektedir. Din eğitimcisinin ya da görevlisinin dini hitabet becerileri bu amacın gerçekleşmesini sağlayacak yeterliliklerden biridir. Dini hitabetin içeriği hazırlama, belirli aşamalara uygun olarak sunma, vurgu ve tonlamalara dikkat etme, beden dilini kullanma ve uygun örneklerle konuyu somutlaştırma gibi unsurları vardır. Ancak dini hitabetin başarıya ulaşması için hitabeti yapacak kişinin topluluk önünde konuşma kaygısının bu işi yapmaktan kaçmasına neden olacak düzeyde olmaması, kendine güvenmesi, motivasyon sahibi olması, hitabet öz yeterlik algısına sahip olması gerekmektedir.

Öz yeterlik algısı bireyin yaşamda bir işi yapabileceğine ilişkin kendine olan güvenini ifade eder. Bir eylem ile ilgili öz güven düzeyi yüksek olan bireyin, o eylemi gerçekleştirme eğilimi de yüksektir. Hayatta başarılı olmanın motivasyonunu sağlayan bireyin öz güven düzeyi, dini hitabet uygulamasında ve topluluk önünde konuşma etkinliklerindeki başarının ya da başarısızlığın nedeni olabilir. Din eğitimcilerinin dini hitabet konusunda başarılı olmaları en fazla almış oldukları mesleki eğitim ile ilişkilidir. İlahiyat fakültelerinde dini hitabet ve mesleki uygulama dersi kapsamında, öğrencilere dini hitabetin nasıl yapılacağı konusunda gerekli bilgiler verilmektedir. Ancak bir dönemde iki saat olarak verilen bu derste uygulama boyutu eksik kalmakta, benzer ya da gerçek ortamlarda yeterince pratik yapma fırsatı bulamayan öğrenciler bu dersten yeterince faydalanamamakta, dolayısıyla topluluk karşısında dini hitabette bulunma konusunda kaygılarını giderip olumlu öz yeterlik algısı kazanamamaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı, ilahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik hazırlanan "Dini Hitabet Uygulamaları"nın öğrencilerin dini hitabet öz yeterlilik algılarına etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, tek gruplu deneysel tasarım modeline dayanmaktadır. Veri toplama aracı olarak, bilişsel, duyuşsal ve uygulama faktörlerinden oluşan "Dini hitabet Öz Yeterlik Ölçeği" kullanılmıştır.

Geliştirilen "Dini Hitabet Öz Yeterlik Algısı Ölçeği", 40 maddeli, bilişsel, duyuşsal ve uygulama olarak 3 faktörlü, 5'li Likert tipi ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğe ilk test ve son test aşamalarında uygulanan güvenilirlik ve geçerlilik çalışması sonucu ölçüm aracına ait geçerlilik ve güvenilirlik değerleri test aşaması toplam açıklanan varyans (%81,02), KMO Bartlett's Test Cronbach's Alpha İlk-Test 92,7 Son-Test 89,1 olarak gerçekleşmiştir. Literatürde toplam açıklanan varyansın en az %50 olması gerektiği belirtildiği¹ göz önüne alındığında ölçek varyans değerinin yeterli olduğu görülmüştür. KMO değerinin asgari kabul düzeyi 0,7 olduğu göz önüne alındığında, İlk-Test (0,902) ve Son-Test (0,876) aşamalarında bu değerler üzerine ulaşıldığı söylenebilir.

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden araştırmaya gönüllü olarak katılan 137 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Verilerin analizi için betimsel istatistik kapsamında Eşleştirilmiş Grup t Testi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarının ön test sonucu ölçek ortalamasının altında/düşük düzeyde olduğu, uygulama sonrası son test ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu, tasarlanan ders uygulamasının öğrencilerin dini hitabet öz yeterlik algılarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ön test uygulamasında ölçeğin duyuşsal faktöründen alınan puan ortalamasının diğer faktörlere göre en düşük düzeyde olan faktör olduğu, son test uygulamasında ise yine duyuşsal faktörden alınan puanın en yüksek ortalama olduğu dikkat çekici bir sonuç olmuştur.

¹ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 312.

Çalışma sonucunda ulaşılan bulgular ışığında, ilahiyat fakülteleri ders programında VII. yarı yılda haftada iki saat teorik olarak 'Hitabet ve Mesleki Uygulama' adıyla dini hitabete yönelik olarak verilen derslerin daha etkili ve uygulanması olacak şekilde tasarlanması; müftülüklerle işbirliği yapılarak dersin uygulamalarının bir kısmının camiler, Kur'an kursları ve dinî sosyal hizmet alanlarında yapılması; dersin öğretim programının içeriğinde mesleğe karşı duyuşsal kazanımlara yeterince yer verilmesi; vaizlik, dinî sohbet ve konferans gibi dini hitabeti oluşturan formlar ile ders içerikleri, yöntemler ve yeterlilikler üzerine geliştirici bilimsel çalışmalar yapılması şeklinde öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İlahiyat, Din Hizmetleri, Dini Hitabet, Öz Yeterlik.

A Research on the Self-Efficacy Perceptions of the Students of the Faculty of Theology about Religious Oratory

Summary

One of the main purposes of institutions of higher religious education is to train religious officials and religious education teachers who will be able to perform religious services for the public and carry out both informal and formal religious education activities effectively. Regardless of the task she/he performs, the ability of an educator with theology training to convey religious messages to the target audience largely depends on her good communication skills. Because while addressing communities with different characteristics in different environments, She/He aims to ensure that religious messages are best received and understood by the audience. The religious oratory skills of a religious educator or official are one of the most effective tools to achieve this goal. Religious oratory has elements such as preparing the content, presenting it following certain purposes, paying attention to emphasis and intonation, using body language, and concretizing the subject with appropriate examples. However, for the success of religious oratory, the person who will do it should not have the anxiety of speaking in front of the public at a level that will cause him to avoid doing this job, he should be self-confident, motivated, and have a perception of self-efficacy that includes these.

Perception of self-efficacy refers to an individual's self-confidence concerning being able to do a job in life. An individual with a high level of self-confidence about any action has a high tendency to perform that action. The level of the self-confidence of the individual, which motivates them to be successful in life, may be the reason for success or failure in religious oratory practice and public speaking activities. The success of religious educators in religious oratory is related to the vocational education they have received. Within the scope of religious oratory and professional practice courses in faculties of theology, necessary information is given to students on how to make religious oratory. However, this course, which is given for two hours in a semester, lacks the practical dimension, and students who do not have the opportunity to practice adequately in similar or real environments cannot benefit from this course sufficiently; therefore, they cannot overcome their anxiety about religious oratory in front of the community and gain a positive self-efficacy perception. The purpose of this research is to determine the effect of "Religious Oratory Practices" prepared for the students of the theology faculty on the students' self-efficacy perceptions regarding their religious oratory skills. It is aimed to determine whether the self-efficacy perceptions of theology faculty students toward religious oratory skills change before and after the 'Religious Oratory Practices'. For this purpose, the study is based on a single-group experimental design model. The "Religious Oratory Self-Efficacy Scale" consisting of cognitive, affective, and practice factors were used as a data collection tool. 137 students from İnönü University Faculty of Theology who participated in the research voluntarily formed the sample of the research. The paired group t-test was used within the scope of descriptive statistics for the analysis of the data.

The purpose of this research is to determine the effect of "Religious Oratory Practices" prepared for the students of theology faculty on the students' self-efficacy perceptions regarding their religious oratory skills. It is aimed to determine whether the self-efficacy perceptions of theology faculty students toward religious oratory skills change before and after the 'Religious Oratory Practices'. For this purpose, the study is based on a single-group experimental design model. The "Religious Oratory Self-Efficacy Scale" consisting of cognitive, affective, and practice factors were used as a data collection tool. The "Religious Oratory Self-Efficacy Scale" developed within the scope of the research is a 5-point Likert-type scale with 40 items, 3 factors as cognitive, affective, and practical. As a result of the reliability and validity study applied to the scale in the first test and post-test stages, the validity and reliability values of the measurement tool were determined as the total variance explained in the

test phase (81.02%), KMO Bartlett's Test Cronbach's Alpha Initial-Test 92.7 Post-Test 89.1 has taken place. Considering that it was stated in the literature that the total explained variance should be at least 50%, it was seen that the scale variance value was sufficient. Considering that the minimum acceptable level of the KMO value is 0.7, it can be said that this value was reached in the First-Test (0.902) and Post-Test (0.876) stages. 137 students from the Faculty of Theology of İnönü University who participated in the research voluntarily formed the sample of the research. The paired Group t-test was used within the scope of descriptive statistics or the analysis of the data.

As a result of the research, it was determined that the pretest result of the perception of religious oratory self-efficacy of the students of the faculty of theology was below the scale average/low level, the post-test averages after the application were at a high level, and the designed course application positively affected the students' perceptions of religious oratory self-efficacy. It was a remarkable result that the mean score obtained from the affective factor of the scale in the pre-test application was the factor with the lowest level compared to the other factors, and in the post-test application, the score obtained from the affective factor was the highest average. In the light of the findings reached as a result of the study, VII. designing the lectures given theoretically for two hours a week in half a year in a way to be more effective and practical under the name of 'Oratory and Professional Practice'; In cooperation with the mufti, some of the course practices are carried out in mosques, Qur'an courses, and religious social service areas; oratory and professional practice course included in the curriculum of the faculty of theology in earlier classes; giving sufficient place to the effective acquisitions towards the profession in the content of the curriculum of the course; Suggestions were made, such as developing scientific studies on course contents, methods, and competencies on forms that constitute religious oratory such as preaching, religious conversation, and conference.

Keywords: Religious Education, Theology, Religious Services, Religious Oratory, Self-Efficacy.

Giriş

Her kurumun olduğu gibi İlahiyat Fakültelerinin de kuruluş amaçları vardır. Bu amaçların içerisinde eğitimsel amaçlar çok önemlidir. İlahiyat eğitiminin eğitimsel amaçlarından biri de öğrencilerini, din/teoloji alanında derinlemesine sistematik bilimsel bilgi sahibi yapmanın yanında, onları toplumun ihtiyaç duyduğu din öğretimi ve hizmetleri alanında yetkin kişiler olarak yetiştirmektir. İlahiyat Fakülteleri kuruluşundan itibaren, örgün eğitime din eğitimi öğretmeni yetiştirmenin yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din hizmetleri yürütmek üzere din görevlisi yetiştirerek yaygın din eğitimi alanına katkıda bulunmaktadır.² Din hizmetlerinin ifasında yeterliliğe ulaşmak büyük ölçüde ilahiyat eğitimi oluşturulan derslerin içeriğinin ihtiyaç duyulan alan yeterliklerine göre oluşturulmasına bağlıdır.³

Nitelikli din eğitimcisi ya da görevlisi yetiştirmenin önünde ilahiyat eğitimi bağlamında birçok sorundan söz edilebilir. Derslerin içeriğinin geliştirilmesinden, branşlaşmaya, bazı öğretim elemanlarının yeni öğretim yöntemlerine kapalı olmasına kadar geniş düşünülmesi ve tartışılması gereken birçok faktörden bahsedilebilir.⁴ Din eğitimi temelde bir iletişim sürecidir ve din eğitimcisi ya da din görevlisi

² Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005), 4.

³ Mehmet Korkmaz, "İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı", *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (2012), 133; Saadettin Özdemir, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği", *Dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 7/13 (2019), 3.

⁴ Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", 6; Özdemir, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği", 1-33.

olmanın temel özelliklerinden olan dini hitabet yeterliliği kazandırmak ilahiyat öğrencileri için çok önemlidir. İlahiyat eğitimi sürecinde öğrencilere yeterince dini hitabet yeterliliği kazandıramama meselesi, temel sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Dini hitabet, çoğunlukla belirli bir amaç için iletişime açık olan dinleyici hedef kitleye, “belirli bir mekânda, bir hatibin ulaştırmak istediği mesajı, etkili ve güzel bir konuşmayla sunmasıdır. Hatip; bilgi, duygu ve düşüncelerini muhataplarına ikna edici ve etkileyici bir üslupla sunar. Din görevlileri veya ilahiyat alanının uzmanları tarafından yapılan dinî içerikli konuşmalardır. Bu tür konuşmaların vaaz, hutbe, konferans, sohbet vb. değişik şekilleri olabilir. Başta cami olmak üzere farklı mekânlarda, sosyal medya gibi mecralarda dinî içerikli konuşmalar yapılabilir.”⁵

Dini hitabetin uygulanış farklılıklarını içeren farklı formları olsa da⁶ hepsinin ortak özelliği, bir insan topluluğu karşısında icra ediliyor oluşudur. Topluluk huzurunda konuşmak, belirli bir bilgi ve beceri yanında, kendine güven duygusunu ve kişinin kendini bu konuda yeterli görmesini gerektiren, düzenli eğitimle geliştirilmesi gereken önemli bir kombine beceri alanıdır. Bu nedenle öğretmen, öğretim üyesi ve din görevlisi olma yolunda eğitim alan din eğitimcisi adayların, dini hitabeti icra etme konusunda kendilerini nasıl gördükleri, öz yeterlik algılarının ne durumda olduğu mesleki başarılarını etkileyecek olan önemli bir faktördür. İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin mezuniyet sonrası mesleki tercihlerinin çoğunlukla Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmenlik yönünde olduğu, din görevliliği yapma düşüncesinin oldukça az oranda olduğu yapılan saha çalışmalarında birçok defa görülmüştür.⁷ Yapılan bir çalışmada, öğrencilerin önemli bir kısmının kendilerini vaaz sunumu yapabilecek ve topluluk önünde rahatlıkla konuşabilecek yeterlikte görmedikleri ortaya konulmuştur.⁸ Bu sonuç, öğrencilerin din görevliliğini tercih etmemelerinin önemli nedenlerinden birinin, dini hitabet icra etme konusunda kendilerini yeterli görmemeleri ve topluluk önünde konuşma kaygısı yaşadıkları yönünde değerlendirilmiştir.

Kişinin bir işi başarabileceği hususunda kendine olan inancı, yani öz yeterlik algısı, hayatın tüm alanlarında olduğu gibi akademik alanda da başarılı olmanın psikolojik tetikleyicisidir ve dini hitabet konusundaki başarıda da temel bir faktör olarak üzerinde durulması gereken bir konudur. Sosyal öğrenme kuramının anahtar bir kavramı olan öz yeterlik, Bandura tarafından, “kişinin ileri dönük durumları yönetmek için ihtiyaç duyduğu hareket biçimlerini planlama ve gerçekleştirme konusunda kendi yeteneklerine olan inancı”⁹ olarak tanımlanmıştır. Birey belli bir

⁵ Ahmet Ekşi vd., *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, ed. Ekrem Özbay (Ankara: MEB Yayınları, 2012), 31; Ayıca bk. İsmail Lütfi Çakan, *Dinî Hitabet* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 5.

⁶ Dinî Hitabetin çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çakan, *Dinî Hitabet*, 15-106.

⁷ Recep Uçar, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)”, *Inönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2017), 146.

⁸ Ömer Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2019), 89.

⁹ Albert Bandura, “Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change”, *Psychological Review* 84/2 (1977), 191-215; Ayla Arseven, “Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi”, *Journal of Turkish Studies*

işi başarılı bir şekilde yapabileceğine olan inancıyla harekete geçer, üst seviyede amaçlar belirleyip etkili stratejiler planlar, belirli bir görevdeki performansa dair kendini güvende hisseder.¹⁰ Öz Yeterlilik yaklaşımının temelinde, insanların kendilerini yeterli gördükleri eylemleri gerçekleştirme eğilimlerinin yüksek; yeterli olmadıkları kanaati taşıdıkları eylemleri gerçekleştirme eğilimlerinin ise düşük olduğu yönündedir. “İnsanlar başlangıçtaki inançlarını doğrulayacak şekillerde davrandığından öz yeterlilik kendini doğrulayan bir kehanet işlevi görmektedir. Öz yeterlilik inançları, insanların motivasyon ve davranışlarının önemli bir parçasını oluşturmakla kalmaz kişilerin yaşamlarını değiştirebilecek eylemleri de etkiler.”¹¹ Dolayısıyla bireyin bir görevle ilgili öz yeterlik algısı onun o performansla ilgili olarak başarı düzeyini olumlu ya da olumsuz şekilde etkiler. Öz yeterlik algısını olumlu yönde etkileyecek müdahaleler belirli bir performansı başarıya ulaştırabilir, elde edilen başarı da öz yeterlik algısını olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir, denilebilir.

Bu çalışmada, dini hitabet derslerinde başarının elde edilmesi ile öğrencilerin hitabet özyeterlilik algıları arasında bağlantı olduğu düşünülmektedir. Konuya ilişkin alan yazın ulusal veri tabanlarından incelenmiş, dini hitabet öz yeterlik algılarına ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ayrıca bu çalışmada, deneysel yöntem kullanılarak, tasarlanan öğretim programının ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarının olumlu yönde etkileri olduğu ve ilahiyat öğretim programında uygulanabilirliği gösterilmiştir.

Bu araştırmada, dini hitabet uygulamalarının, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki yeterliklerinin önemli bir etkeni olan dini hitabet öz yeterlik algılarını ne düzeyde etkilediği araştırılmıştır. Araştırmanın temel problemi, “Tasarlanmış dini hitabet uygulamalarının İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarına olan etkisi nedir?” sorusu ile ortaya konulmuştur. Bu amaca matuf olarak cevabı aranan sorular şunlardır:

1. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algıları uygulama öncesi ve sonrası hangi düzeydedir?
2. Dini hitabet uygulamalarına katılan öğrencilere uygulanan ölçeğin bilişsel, duyuşsal ve uygulama boyutlarına yönelik eğitim öncesi ile eğitim sonrası ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1. Araştırmanın Modeli ve Yöntemi

Bu çalışma, deneysel bir uygulamanın yapıldığı ve verilerin ölçek yoluyla toplandığı nicel bir araştırma modelindedir. Nicel araştırma, “bir evren içinden seçilen bir örneklem üzerinde yapılan çalışmalar yoluyla evren genelindeki eğilim, tutum ve görüşlerin nicel ya da numerik olarak betimlenmesini sağlar.”¹² Araştır-

→

11/19 (2016), 67.

¹⁰ Mehmet Katrancı - Deniz Melanhoğlu, “Öğretmen Adaylarına Yönelik Konuşma Öz Yeterlilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması.”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 (2013), 654.

¹¹ Arseven, “Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi”, 67.

¹² John W. Creswell, *Research Design : Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (Boston:

→

mada, bilimsel araştırma projesi kapsamında uygulanan dini hitabet uygulamalarının ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarını ne ölçüde etkilediği incelenmektedir. Bu nedenle nicel araştırma yöntemlerinden tek gruplu ön test son test zayıf deneysel desen kullanılmıştır. Bu desen deneysel desenler arasında en zayıf olan desenlerden birisidir. Ancak, Creswell, yeni bir eğitim modülünün geliştirilip uygulandığı çalışmalarda araştırmanın doğası gereği bu desenin tercih edilebileceğini ifade etmiştir.¹³ Bu araştırma kapsamında da yeni bir eğitim modülü olarak ilahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik “Dini hitabet Uygulamaları” hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu uygulamaların etkisi tek grup üzerinden ölçülmüş bu nedenle “Tek Gruplu Ön Test Son Test Zayıf Deneysel Desen” tercih edilmiştir.

Bu kapsamda geliştirilen Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirliği test edildikten sonra, ölçüm aracında yer alan ifadelerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası ortalama ve standart sapma değerlerine ulaşılmıştır. Veriler normal dağılımdan geldiği için ön test son test puan ortalamalarının karşılaştırılmasında “Paired-Samples T Test” kullanılmıştır.

1.1. Ölçek Geliştirme Aşaması

Çalışma İnönü Üniversite İlahiyat Fakültesi'nde yürütülmüştür. Araştırmaya katılımcı olarak, Dini hitabet ve Mesleki Uygulama dersini alan, 3. sınıflardan 144 (%50,3), 4. sınıflardan 142 (%49,7); 100 erkek (%35) 180 kadın (%65) olmak üzere toplam (N=286) öğrenci seçilmiştir.

Araştırmada, belirlenen kazanımlar doğrultusunda 63 maddelik taslak bir “dini hitabet öz yeterlik algısı soru envanteri” oluşturulmuştur. Envanterde yer alan maddelerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Taslak ölçme aracının kapsam geçerliğiyle ilgili olarak uzman görüşlerine başvurulmuş ve uzmanlara ölçekte yer alan her bir madde dini hitabet dersi öğrenme çıktıları çerçevesinde “uygun”, “uygun değil” ve “geliştirilmesi gerekir” seçeneklerine göre düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir. Ölçme aracının kapsam geçerliliği, uzmanların değerlendirmeleri arasındaki tutarlılık göz önüne alınarak sağlanmıştır. “Dini Hitabet Öz Yeterlik Algısı Ölçeği”nin ön uygulaması, ilahiyat fakültesinde 3. ve 4. sınıf okumakta olan 286 öğrenciye uygulanmış ve testte güvenilirliği düşüren 23 madde çıkarılarak, soru sayısı 40 olarak belirlenmiştir. Kalan 40 soru üzerinden ölçme aracının geliştirilmesi aşamasında güvenilirlik kat sayısı .960 olarak saptanmıştır ki, bu oran, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu göstermiştir. Faktör analizi sonucu 3 faktörün tüm varyansın %81'ni açıkladığı görülmüştür.

Geliştirilen “Dini Hitabet Öz Yeterlik Algısı Ölçeği”, 40 maddeli, *bilişsel, duygusal ve uygulama* olarak 3 faktörlü, 5'li Likert tipi ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğe ilk test ve son test aşamalarında uygulanan güvenilirlik ve geçerlilik çalışması

→

Pearson, 2012), 155.

¹³ Creswell, *Research Design*, 155 vd.

sonucu ölçüm aracına ait geçerlilik ve güvenilirlik değerleri test aşaması toplam açıklanan varyans (%81,02), KMO Bartlett's Test Cronbach's Alpha İlk-Test 92,7 Son-Test 89,1 olarak gerçekleşmiştir. Literatürde toplam açıklanan varyansın en az %50 olması gerektiği belirtildiği¹⁴ göz önüne alındığında ölçek varyans değerinin yeterli olduğu görülmüştür. KMO değerinin asgari kabul düzeyi 0,7 olduğu göz önüne alındığında, İlk-Test (0,902) ve Son-Test (0,876) aşamalarında bu değer üzerinde ulaşıldığı söylenebilir.

1.2. İlk Test – Son Test Uygulama Prosedürü

Araştırmada bir gruba eğitim/uygulama işlemi yapıldıktan sonra yine aynı gruba eğitimin etkisini ölçmek için son test uygulanmıştır; yani, “İlk Test – Son Test Deneysel Grubu” deseni kullanılmıştır.

Araştırma, İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi desteğinde gerekli izinler alınarak gerçekleştirilmiştir. İlk test olarak Dini hitabet dersinin ilk haftasında ve son test olarak da dersin son haftasında uygulanmıştır. Katılımcılar Dini hitabet dersine yüksek katılım göstermişler, yasal devam zorunluluğunun altında katılım gösteren öğrenci olmamıştır. “İlk Test – Son Test Deneysel Grubu” desenine göre bağımsız değişken olarak verilen Dini Hitap Uygulama eğitimi, 14 haftalık bir dönemde haftada 2 saat olmak üzere toplam 48 saat olarak verilmektedir. Malatya Müftülüğü ile yapılan protokol ile öğrenciler müftülük bünyesindeki cami ve Kur'an kurslarında görevlendirilmiş ve uygulamalarda takibi yapılmıştır. Uygulanması planlanan program tasarısına uzman görüşü olarak ilahiyat fakültesi din eğitimi anabilim dalında görevli dört öğretim üyesinin ve müftülükte görevli dört vaizin görüşleri alınarak son şekli verilmiştir.

Dini hitabet dersi teori ve uygulama programı haftalara göre şu şekildedir:

1. Hafta: Ön test Uygulaması; dersin izlencesinin, içeriğinin; araştırmanın konusu, amacı ve deneysel yapısının tanıtılması, cami ve Kur'an kursları listesine göre öğrencilerin görev yerlerinin belirlenmesi.

2. Hafta: Din Hizmetleri ve İletişim İle İlgili Temel Kavramlar

3. Hafta: Hitabet ve Dinî Hitabet Temel Kavramlar

4. Hafta: Dinî Hitabet Türü Olarak Hutbe, Hazırlanması, Uygulanması

5. Hafta: Dinî Hitabet Türü Olarak Vaaz, Hazırlanması, Uygulanması

6. Hafta: Çeşitli Törenlerde Dinî Hitabet ve Dua

7. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

8. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

9. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

10. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

11. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

12. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

¹⁴ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 312.

13. Hafta: Cami ve Kur'an Kursu Uygulamaları

14. Hafta: Son test Uygulaması

2. Bulgular

Araştırma bulguları; uygulanan ölçekten alınan genel ve alt faktör ortalamaları, verilen dini hitabet için tasarlanmış eğitimin öncesi ve sonrası uygulanan ölçek puanları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği Ön ve Son Test Ortalama Puanlarının Genel İlişkili Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları

	\bar{x}	n	ss	sh	t	p
Ön test	2.0477	137	.57683	.04928	-28.883 .000	
Son test	4.0292	137	.45280	.03868		

Tablo 1. İncelendiğinde DHÖYA Ölçeği ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında çok belirgin bir fark bulunduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülür [$t(136) = -28,883, p = .000 < .05$]. Ortalama değerler karşılaştırıldığında bu farkın belirgin bir şekilde son test lehine olduğu söylenebilir. Dolayısıyla uygulanan "Dini Hitabet Etkinlik Programı"nın öğrencilerin dini hitabet öz yeterlik algılarını pozitif yönde etkilemiş olduğu söylenebilir.

Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği Bilişsel, Duyuşsal ve Uygulama boyutlarını ifade eden üç faktörden oluşmaktadır. Aşağıda ölçeği oluşturan faktörlerin ön test-son test ortalama puanlarının eşleştirilmiş grup t Testi sonuçları yer almaktadır. Genel ortalamalarda olduğu gibi her üç faktörde de son test lehine anlamlı farklılıkların olduğu ilgili tablolarda görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği Bilişsel Faktör Ön ve Son Test Ortalama Puanlarının Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları

	\bar{x}	n	ss	sh	t	p
Ön test	2.1277	137	.60508	.05170	-24.626 .000	
Son test	3.7522	137	.52775	.04509		

Tablo 2.'de yer alan veriler incelendiğinde, DHÖYA Ölçeği ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında çok belirgin bir fark bulunduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülür [$t(136) = -24,626, p = .000 < .05$]. Ortalama değerler karşılaştırıldığında, bu farkın son test lehine olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin bilişsel boyutu, tasarlanan etkinliğin öğrencilerin dini hitabete ilişkin bilgi ağırlıklı hususlarda ilerleme kaydetmiş olduklarını, bunun da dini hitabette kendilerine olan güveni artırdığını göstermektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği Duyuşsal Faktör Ön ve Son Test Ortalama Puanlarının Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları

	\bar{x}	n	ss	sh	t	p
Ön test	1.7951	137	.72373	.06183	-28.252	.000
Son test	3.6392	137	.24804	.02119		

Tablo 3.'te öğrencilerin dini hitabete karşı anlamlı düzeyde duyuşsal ilerleme kaydettikleri görülmektedir ki, bu ilerleme, ölçeğin diğer boyutlarından çok daha fazladır [$t(136) = -28,252, p = .000 < .05$]. Ortalama değerler karşılaştırıldığında bu farkın son test lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Dini hitabet Öz Yeterlik Algıları Ölçeği Uygulama Faktörü Ön ve Son Test Ortalama Puanlarının Eşleştirilmiş Grup t Testi Sonuçları

	\bar{x}	n	ss	sh	t	p
Ön test	2.2204	137	.72692	.06210	-14.423	.000
Son test	3.1363	137	.36616	.03128		

Tablo 4.'teki veriler, önceki tablolarda olduğu gibi DHÖYA Ölçeği ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında çok belirgin bir fark bulunduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir [$t(136) = -14,423, p = .000 < .05$]. Ortalama değerleri karşılaştırıldığında bu fark son test lehinedir. Tasarlanan Dini hitabet Etkinlik Programı öğrencilerin dini hitabet öz yeterlik algılarını pozitif yönde etkilemiştir.

3. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonucunda, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarının kullanılan ölçekten aldıkları ön test genel puanın ortalamasının altında, düşük düzeyde olduğu görülmüştür ($\bar{x} = 2,0477$). Öğrencilerin, etkinlik öncesi ön test puan ortalamaları arasında, psikolojik tutumları içeren duyuşsal faktörden aldıkları puanların en düşük ortalamaya sahip olması dikkat çekicidir ($\bar{x} = 1,7951$). Öğrencilerin dini hitabete yönelik olarak temelde duyuşsal tutumları içeren kaygı, çekingenlik gibi psikolojik engellerle topluluk önünde konuşmaktan, dini hitabet yapmaktan kaçındıkları görülmüştür. Öğrencilerin son test puan ortalamalarına bakıldığında ise tasarlanan uygulamanın en çok da yine bu faktörde etkili olduğu, öğrencilerin konuşma kaygılarını kısmen giderdikleri, motive oldukları, öz güvenlerinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Yapılan etkinliklerle psikolojik engellerin ortadan kaldırılması, öğrencilerin öz yeterliklerinin de olumlu yönde değişmesi ve buna bağlı olarak diğer faktörlerin de olumlu etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır, denilebilir. Literatürde dini hitabet öz yeterlik düzeyi ya da ilahiyat fakültesi öğrencilerinin topluluk önünde konuşma kaygıları özelinde herhangi bir çalışma tespit edilmemiştir. Fakat çalışma grubu farklı kitleden oluşan, konuşma öz yeterlik algısı ya da konuşma kaygısı gibi konuları problem olarak ele alan diğer çalışmalar göstermiştir ki, çoğu öğrenci, topluluk önünde konuşma kaygıları yaşamakta; öğrenciler ve öğretmenlerin kendilerini küçük düşürücü davranışları olacağı endişesi, yanlış yapma korkusu, bilgi ve özgüven eksikliği, utangaçlık, topluluk karşısında konuşma tecrübesizliği, kendini

doğru ifade etmede yetersizlik, dile hâkim olmama ve anlaşılmama endişesi gibi nedenlerle bir topluluğa hitap etmeyi gerektiren ortamlarda olmak istememektedirler.¹⁵ Öğretmen adayları üzerine yapılan başka bir çalışmada, “katılımcıların topluluk önünde konuşmaya yönelik heyecanlanma, kendini rahat hissetmeme, kekeleme, titreme gibi sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.”¹⁶ Yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen öz yeterliği etkileyen faktörler bu araştırmanın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Öğretmen adaylarının topluluk önünde konuşma öz yeterlikleri üzerine yapılan başka bir çalışmanın bulguları, öğretmen adaylarının topluluk önünde konuşma öz yeterlik algılarının yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir.¹⁷ Öğretmen ve öğretmen adaylarının iletişim becerilerine ilişkin algılarının yüksek düzeyde olduğunu gösteren benzer çalışmalara da rastlanılmıştır.¹⁸

Akademik çalışmalarda, İlahiyat fakülteleri özelinde dini hitabet konusunun “vaizlik” kavramı merkezli ele alındığı dikkat çekmektedir. Tosun, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencilerinin katıldığı araştırmasında, öğrencilerin kendilerini vaaz verecek yeterli bilgi birikimine sahip olarak görmedikleri, vaaz ve vaizlik konusunda eğitimlerini eksik buldukları, vaizlik konusunda motivasyonlarının zayıf olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulguları, vaizlik uygulamalarının olmayışına bağlamış, spesifik olarak uygulaması olan vaaz ve vaizlik dersinin ilahiyat fakültesi programında yer alması gerektiği önerisinde bulunmuştur.¹⁹ Yıllar sonra benzer örneklem üzerinde bir çalışma yapan Ege, mesleki formasyon dersi olarak sayılan dini hitabet dersi kapsamında öğrencilerin vaizlikle ilgili görüşlerini tespit etmeye yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çoğunluğunun kendilerini “vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olarak görmedikleri, bilgi birikimine sahip olma konusunda belli bir tereddüt ve kendine güvensizlik durumu yaşıyor oldukları, meslek olarak vaizliği seçmeyecekleri ve ilahiyat derslerinin içeriklerinin vaizlik mesleğini icra etmek için uygun olmadığını düşündükleri, kendilerini vaizliğe hazır hissetmedikleri”²⁰ gibi motivasyon ve öz yeterlik sorunlarına ilişkin bulgulara ulaşmıştır.

Bu çalışmada da görülmüştür ki, dini hitabet dersleri konusunda benzer sorunlar hala devam etmekte ve öğrencilerin bilgi eksiklikleri yanında motivasyon ve

¹⁵ Akif Arslan, “Üniversite Öğrencilerinin ‘Topluluk Karşısında Konuşma’ İle İlgili Çeşitli Görüşleri (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği)”, *Turkish Studies* 7/3 (2012), 221-223.

¹⁶ Ahmet Akkaya, “Öğretmen Adaylarının Konuşma Sorunlarına İlişkin Görüşleri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/20 (2012), 405-420.

¹⁷ Mehmet Katrancı, “Öğretmen Adaylarının Konuşma Becerisine Yönelik Öz Yeterlik Algıları”, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/2 (2014), 174-195.

¹⁸ Sebahattin Çiftçi - Serdarhan Musa Taşkaya, “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öz Yeterlik ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişki”, *E-Journal of New World Sciences Academy* 5/3 (2010), 921-928; İdris Yılmaz - Zafer Çimen, “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının İletişim Beceri Düzeyleri”, *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 10/3 (2008), 3-14.

¹⁹ Cemal Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (1997), 179-221.

²⁰ Remziye Ege, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2 (2013), 140.

öz yeterlik algıları düşük düzeydedir. Öğrencilerin dini hitabet öz yeterlik algılarının olumlu yönde gelişmesini sağlayacak, uygulamayı da içeren ders içeriğinin öğretim programındaki yerinin yeniden düşünülmesi gerektiği ortadadır. Araştırma bulguları göstermiştir ki din görevlisi ya da farklı formlarda eğitimci yetiştirmeyi hedefleyen ilahiyat eğitimi sürdürmekte olan öğrencilerin temel iletişim sorunlarından biri de dini hitabet konusunda öz yeterlik algılarının düşük olmasıdır. Ancak, dini hitabet uygulamaları öğrencilerin bu konudaki öz yeterlik algılarını olumlu yönde etkilemektedir.

Ulaşılan bulgular ışığında şu önerilerde bulunmak mümkündür;

1. İlahiyat fakülteleri ders programında VII. yarı yılda haftada iki saat teorik olarak “Hitabet ve Mesleki Uygulama” adıyla dini hitabete yönelik olarak verilen dersler daha etkili ve uygulaması olacak şekilde tasarlanmalıdır.

2. Müftülüklerle iş birliği yapılarak ders uygulamalarının bir kısmı camiler, Kur’an kursları ve dinî sosyal hizmet alanlarında yapılmalıdır.

3. Dersin öğretim programının içeriğinde özyeterlik algısına ilişkin duyuşsal kazanımlara yeterince yer verilmelidir.

4. Vaizlik, dini sohbet ve konferans gibi dini hitabeti oluşturan formlar üzerine ders içerikleri, yöntemler ve yeterlilikler üzerine geliştirici bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.

Author Contributions / Yazarların Katkısı: Recep Uçar; conceptualization, methodology, software, investigation, writing. Mustafa Bozkurt; investigation, writing—original draft preparation, writing—review and editing, discussion / Recep Uçar; kavramsallaştırma, metodoloji, yazılım, araştırma aşamalarını yürütmüştür. Mustafa Bozkurt; araştırma, metin taslağının hazırlanması, metnin yazılması, tartışma aşamalarına katkı sağlamıştır.

Funding / Finansman: This research was supported by İnönü University Scientific Research Projects Unit. It was produced from the project numbered SBA-2018-720 and dated 12.07.2019./ Bu araştırma, İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. SBA-2018-720 nolu ve 12.07.2019 bitim tarihli projeden üretilmiştir.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akkaya, Ahmet. “Öğretmen Adaylarının Konuşma Sorunlarına İlişkin Görüşleri”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/20 (2012), 405-420.
- Arseven, Ayla. “Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi”. *Journal of Turkish Studies* 11/19 (2016), 63-80.
- Arslan, Akif. “Üniversite Öğrencilerinin ‘Topluluk Karşısında Konuşma’ İle İlgili Çeşitli Görüşleri (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği)”. *Turkish Studies* 7/3 (2012), 221-231.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y. “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005), 1-10.
- Bandura, Albert. “Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change”.

- Psychological Review* 84/2 (1977), 191-215.
- Creswell, John W. *Research Design : Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Boston: Pearson, 4. Basım, 2012.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dînî Hitabet*. İstanbul: İFAV Yayınları, 19. Basım, 2016.
- Çiftçi, Sebahattin - Taşkaya, Serdarhan Musa. "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öz Yeterlik ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişki". *E-Journal of New World Sciences Academy* 5/3 (2010), 921-928.
- Demir, Ömer. "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2019), 79-115.
- Eğre, Remziye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2 (2013), 129-158.
- Ekşi, Ahmet vd. *Hitabet ve Mesleki Uygulama*. ed. Ekrem Özbay. Ankara: MEB Yayınları, 2012.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Katranç, Mehmet. "Öğretmen Adaylarının Konuşma Becerisine Yönelik Öz Yeterlik Algıları". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/2 (2014), 174-195.
- Katranç, Mehmet - Melanlıoğlu, Deniz. "Öğretmen Adaylarına Yönelik Konuşma Öz Yeterlik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması." *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 (2013), 651-665.
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (2012), 127-144.
- Özdemir, Saadetin. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği". *Dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 7/13 (2019), 1-33.
- Tosun, Cemal. "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (1997), 179-221.
- Uçar, Recep. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2017), 105-178.
- Yılmaz, İdris - Çimen, Zafer. "Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının İletişim Beceri Düzeyleri". *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 10/3 (2008), 3-1.